

היום נלמד בעזרת ה':

עבודה זרה דף מג

רבא אמר: רבא מבאר את הברייתא בצורה אחרת: כל הברייתא עוסקת במוצא, חוץ מהמציעתא שהיא כרבי יהודה שהוסיף על הצורות המצויירות האסורות גם ציור של אשה מניקה בן, וציור של 'סר אפיס' דהיינו אדם שנעשה שר. נמצא שלדעת רבי יהודה כלי שמצוייר עליו צורת אדם אסור, ובזה מתורצת הקושיא שהקשינו לעיל (= שאי אפשר לומר שהמציעתא עוסקת במוצא כלי שהרי ציור של אדם אינו אסור), לפי שהמציעתא היא כרבי יהודה הסובר שציור של אדם כן אסור.

כעת הגמ' מבארת את משמעות הצורות של מניקה וסר אפיס:

מניקה, על שם חוה שמניקה כל העולם כולו. סר אפיס, על שם יוסף שנעשה שר והפיס את דעתם של כל אנשי העולם בשנות הרעב.

והוא דנקיט גריוא וקא כייל: ציור 'שר אפיס' אסור רק כשהוא מחזיק בידו כלי מידה ומוודד בה תבואה, שאז זה על שם יוסף, אבל סתם ציור אדם מותר.

והיא דנקטא בן וקא מניקה: ציור אשה מניקה אסור רק כשהיא מחזיקה בן ומניקה אותו.

*

כל שיש לו ציצין בין פרקיו: שיש לו סנפירים בין החוליות שלו. פירוש אחר: שיש לו כמין שערות בן החוליות.

מחוי רבי אסי בין פרקי צואר: רבי אסי הראה שהכוונה שיש לו ציצין בין פרקי צוואר.

אמר ר' חמא ברבי חנינא הלכה כר"ש בן אלעזר: שאם אין לו ציצין מותר.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי, פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' אלעזר הקפר בריבי (= אדם גדול. כך היו מכנים את רבי אלעזר הקפר) בדרך,

ומצא שם רבי אלעזר הקפר **טבעת ועליה צורת דרקון** והוא לא הגביהה אותה, ומצא רבי אלעזר הקפר **עובד כוכבים קטן ולא אמר לו כלום**, ואח"כ **מצא עובד כוכבים גדול ואמר לו רבי אלעזר הקפר בטלה!** (= תבטל את הע"ז!) והעכו"ם לא **בטלה**, **סטרו** (= נתן לו רבי אלעזר הקפר סטירה על הלחי) ואז הוא **בטלה**.

ש"מ תלת ש"מ: אנו לומדים מהמעשה הזה שלושה דברים: 1. עובד כוכבים יכול לבטל ע"ז שלו ושל חבריו (כמו במעשה הנ"ל שהעכו"ם ביטל ע"ז שאינה שלו). 2. רק גוי שיודע בטיב של עבודת כוכבים ומשמשיה יכול לבטל ע"ז, אבל גוי שאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אינו יכול לבטל ע"ז (כמו במעשה הנ"ל שרבי אלעזר הקפר לא אמר לגוי קטן לבטל). 3. עובד כוכבים מבטל ע"ז בעל כרחו (כמו במעשה הנ"ל שרבי אלעזר הקפר סטר לו שיבטל בעל כרחו).

מגדף בה רבי חנינא: תמה על כך רבי חנינא, וכי ר' אלעזר הקפר בריבי לא סובר את הברייתא (במס' בבא מציעא)? – המציל את ממון חבריו מן הארי וכו' ומזוטו של ים (= ים שחוזר לאחוריו ושוטף את כל מה שנמצא בחוף) ומשלוליתו של נהר (= לפעמים הנהר עולה על גדותיו ושוטף), והמוצא בסרטיא (= דרך העוברת מעיר לעיר) ופלטיא גדולה (= רחבה גדולה שבעיר), ובכל מקום שהרבים מצוין שם, הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשין מהן. ע"כ הברייתא.

נמצא שכיון שהעכו"ם (= בעל הטבעת עם צורת הדרקון) התייאש מהטבעת, הרי שהוא ביטלה מדעתו שלא לעבוד אותה יותר, וא"כ קשה מדוע ר' אלעזר הקפר בריבי היה צריך שהעכו"ם יבטלה.

אמר אבי: אמנם הוא מתייאש מהטבעת עצמה, אבל הוא לא מתייאש מהע"ז שבה והוא עדיין קורא לה ע"ז, לפי שהוא אומר לעצמו 'אם ימצא אותה עכו"ם הוא יעבוד אותה, ואם ימצא אותה ישראל, מחמת שדמיה יקרים הוא ימכור אותה לעכו"ם שיעבוד אותה'.

*

תנן התם - דמות צורות לבנות וכו': לרבן גמליאל היתה טבלה שמצוירות עליה צורות שונות של הירח, והוא היה בוחן את העדים שבאו להעיד על המולד איזו צורה הם ראו, ולפי זה היה יודע אם הם דוברים אמת.

קושיא: ומי שרי? והכתיב "לא תעשון אתי" וכו'. נאמר "לא תעשון אתי אלהי קסף ואלהי זהב לא תעשו לכם" ודורשים מהמילים "לא תעשון אתי" לא תעשון כדמות שמשי המשמשים לפני. ואם כן אסור לעשות כדמות ירח.

אבי' מתרץ: לא אסרה תורה אלא שמשים שאפשר לעשות כמותן: כמו בית בצורת ההיכל של בית המקדש או האולם או העזרה, לפי המידות והפתחים שהיו להם. וכן לא לעשות מנורה בצורת מנורת בית המקדש (דהיינו מנורה של שבעה קנים). אבל שמש ירח וכוכבים שאי אפשר לעשותם בצורתם ממש, אלא רק לצייר את דמותם, אין איסור לעשותם.

ושל ד' לא יעשה, אפילו של שאר מיני מתכות: לדעת תנא קמא האיסור הוא רק על מנורה ממתכת, אבל מנורה של עץ מותר לעשות של שבעה קנים. כי מנורה ממתכת כשרה ומנורה מעץ פסולה. ואילו לדעת רבי יוסי ב"י האיסור אפילו על שאר חומרים, חוץ מחרס.

[המחלוקת ביניהם איך לדרוש את הפסוק "ועשית מנרת" (כלל/ריבוי) זהב טהור (פרט/מיעוט) מקשה תיעשה המנורה (כלל/ריבוי)]. האם בכלל ופרט וכלל – ואז מרבית רק סוג הדומה לפרט דהיינו מתכות. או 'בריבוי ומיעוט וריבוי' – ואז מרבית הכל חוץ מדבר השונה לגמרי שהוא חרס].

כדרך שעשו בית חשמונאי: רבי יוסי ב"י מביא ראייה לשיטתו מהחשמונאים כשהם טיהרו את בית המקדש הם בנו מנורה מעץ. אבל חכמים ענו לו שהמנורה היתה עשויה מברזל מצופה בבדיל (= בעץ) ולכן זה היה נראה כמו עץ (תורי"ד).

קושיא: ושמשין שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי? והתניא "לא תעשון אתי" ... המשמשים לפני במרום: הגמרא מביאה בכל פעם ברייתא שבה מוזכר רק מקצת מהאיסור של עשיית שמשין, ולאחר מכן מביאה ברייתא אחרת שבה מורחב האיסור, וכן הלאה.

בברייתא זו מפורש שאפילו שמשים שאי אפשר לעשותם אסורים.

אבי' מתרץ: לא אסרה תורה אלא בדמות ד' פנים בהדי הדדי: כוונת הברייתא לדמות שיש לה ארבע פנים (אריה שור נשר אדם) הנקראת 'חיות הקודש'.

יש להעיר: חיות הקודש אינן דבר גשמי, ואין מושג של 'דמות' רוחנית. אלא הכוונה לדמות שנראית לנביא במראה הנבואה המסמלת את חיות הקודש. וכך גם להלן בדמות אדם שנאסרה לעשותה לבדה, מפני שהיא מסמלת במראה הנבואה את הקב"ה שכמובן אין לו דמות הגוף].

קושיא: אלא מעתה פרצוף אדם וכו': אם כן יהיה מותר לעשות פרצוף של אדם בלבד. אך מדוע כתוב בברייתא שאסור?

רב יהודה בריה דרב יהושע מתרץ: משיעורו של רבי יהושע שמעתי שמהפסוק "לא תעשון אתי" דורשים "לא תעשון אותי" כלומר את הדמות המסמלת במראה הנבואה את הקב"ה כביכול. אבל מותר לעשות את שאר השמשים (חוץ מד' פנים הנ"ל ביחד).

קושיא: ושאר שמשין מי שרי? והתניא "לא תעשון אתי" לא תעשון כדמות שמשי המשמשין לפני במרום, כגון אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת.

אביי מתרץ: לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון: כפי שדורשים מהמילה "איתי". אבל השמש והירח נמצאים במדור התחתון.

קושיא: ושבמדור התחתון מי שרי? והתניא - "אשר בשמים" לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות, "ממעל" לרבות מלאכי השרת.

תירוצ: כי תניא **היא לעובדם:** ברייתא זו המפרטת גם שמשין שבמדור התחתון, מדברת על עשייתם לאלוהות לעובדם, אבל עשייה בלבד של השמשים שבמדור התחתון (שמש ירח כוכבים ומזלות) מותרת.

קושיא: אי לעובדם אפילו שילשול קטן נמי: לא רק כוכבים בשמים אסור לעבוד, אלא אפילו תולעת קטנה אסור! **תירוצ:** אין הכי נמי וכו': אכן כן, ולומדים זאת מהמשך הפסוק הנ"ל.

קושיא: ועשייה גרידתא מי שרי? וכו': האם עשיית הצורה שלהם בלי לעבוד אותם מותרת?

תירוצ: שאני רבן גמליאל דאחרים עשו לו: גויים עשו לו את הצורות של הירח.

קושיא: והא רב יהודה דאחרים עשו לו וכו': גויים עשו לו טבעת בצורת אדם, ואמר לו שמואל - 'שיננא' = שִׁנָּן, תסמא את עיניה. כלומר תשחית את הצורה שלה.

תירוץ: התם בחותמו בולט ומשום חשדא וכו': הגמרא מתרצת שצורה בולטת צריך להשחיתה כדי שלא יחשודו שהוא עובד אותה. ולכן טבעת שצורתה בולטת - מותר לחתום בה על שעה כי החתימה יוצרת צורה שקועה בשעוה (וצורה כזו לא רגילים לעבוד), אבל אסור להניחה באצבעו כי יחשודו שעובד לצורתה. ואילו טבעת שצורתה שוקעת - מותר להניחה על האצבע כי לא יחשודו שעובדה, אבל אסור לחתום בה על שעה כי החתימה על השעוה יוצרת צורה בולטת בשעוה ויחשודו שעובד את הצורה.

קושיא: ומי חיישין לחשדא? והא בי כנישתא וכו': הרי היה בית כנסת בנהרדעא שחרב וחזר ונבנה, והיתה בתוכו אנדרטא בצורת המלך (על פי גזירת המלכות, ספ"ה הערוך). ואביו של שמואל ולוי היו מתפללים בו ולא חששו לחשד.

תירוץ: רבים שאני: לא יחשדו את כל הציבור שהולך לעבוד ע"ז.

קושיא: והא רבן גמליאל דיחיד הוה. תירוץ: כיון דנשיא הוא שכיחי רבים גביה: מצויים הרבה אנשים אצלו.

תירוץ נוסף: ואיבעית אימא דפרקים הוא: צורות הלבנה של רבן גמליאל היו עשויות חוליות חוליות, והיה רבן גמליאל מחבר אותם רק כאשר חקר את העדים, ולכן לא היה חשד שהוא עובד אותם.

תירוץ נוסף: ואיבעית אימא להתלמד שאני וכו': אסור ללמוד ממעשיהם ולעשות כמותם להנאה בעלמא, אבל מותר לעשות כמעשיהם כשביל להבין ולהורות.

*

למדנו במשנה - רשב"ג אומר וכו': צורות שעל כלים מבזים מותרות ועל כלים מכובדים אסורות.

שאלה: איזו הן מכובדין ואיזו הן מבזין?

אמר רב: מכובדין - כשהצורות מצוירות על אוזני הכלים. מבוזין - כשהם מצויירות על שולי הכלי או דפנותיו.

ושמואל אמר: אלו ואלו מבוזין, כי משתמשים בכלים למאכל ומשתה. ורק צורות על תכשיטים הם מכובדין.

משנה: רבי יוסי אומר: המוצא ע"ז ממתכת, מפורר אותה וזורק לרוח או זורק לים. אמרו לו חכמים - לא מועיל לזרוק את האבק ברוח כי האבק נעשה 'זבל' המזבל את השדות, ויהודי יהנה מהע"ז.